

Перше капітальне наукове дослідження поняття юридичної особи було здійснено Ф.К. Савіньї в середині XIX ст. і ввійшло в історію під назвою "теорія фікції (уособлення)". Вона була сприйнята законодавством і в той же час піддалася критиці з боку юристів. Слабкі сторони цієї теорії очевидні: до фікції вдаються лише внаслідок тимчасової відсутності у юриспруденції достатніх технічних засобів. Проте вона породила ряд інших доктрин, які так чи інакше використовують для пояснення поняття юридичної особи. До їхнього числа відноситься ідея уособлення майна К. Белана (майно, яке служить певній цілі, для користі людей, відіграє через дії представників роль особи).

Особливе місце в доктринах юридичної особи займає концепція її існування як реального суб'єкта реальних суспільних відносин, яка набула поширення у Німеччині і Франції. Засновник органічної теорії юридичної особи О. Гірке стверджував, що юридична особа – це особливий тілесно-духовний, реально існуючий організм, на який держава впливає. Органічна теорія виходить з того, що всі колективності є юридичними особами. Усяка юридична особа потребує волі для здійснення своїх прав, але тим часом реальна воля існує тільки у людини. В такій побудові саме орган є не чим іншим, як індивід, що передає назовні волю колективної особи. Колективність в юридичному сенсі є ніщо без своїх органів.

Стосовно періоду радянської економічної історії виділяються кілька точок зору на природу державного юридичної особи. Теорія держави (С.І.Аскназій) виходить з того, що за кожною юридичною особою стоїть держава як всенародно організований колектив. За кожним підприємством виявляється один і той же суб'єкт, однак не в єдності всіх своїх функцій, а що організує саме цю ділянку роботи. Теорія директора (Ю. К. Толстой) ґрунтується на тому, що за юридичною особою стоять: 1) держава як єдиний і єдиний власник наданого держоргану майна; 2) відповідальний керівник держоргану, що одержує від держави засоби виробництва та інше майно і, не стаючи його власником, він утверджується як уповноважений держави з управління цим майном відповідно до планів, затверджених державою "[2]. Теорія соціальної реальності (Н. Г. Александров, Д. М. Генкин та ін) встановлює визнання юридичної особи такою ж соціальною реальністю, який є інші суб'єкти права. Теорія колективу (А. В. Венедиктов) базується на тому, що в основі цивільної правосуб'єктності держорганів лежить не тільки єдність державної соціалістичної власності, а й оперативне управління її складовими частинами.

Оперативне управління майном підприємства здійснюється не тільки призначаються державою керівником, а й колективом державного органу, тому що саме в його діях втілюється діяльність державного юридичної особи "[3]. Водночас майже всі вони так чи інакше вплинули на зміст норм цивільного законодавства, більшість з яких донині є чинними в Україні. Однак спільним (і головним) недоліком наведених теорій було те, що вони розроблялися в умовах одержавлення економіки, коли домінуюча роль у цивільних відносинах належала державним організаціям.

Сучасне українське законодавство, згідно ст. 80 ЦК України, визначає, що юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, наділена цивільною правоздатністю і дієздатністю, яка може бути позивачем і відповідачем у суді. Але до сьогодні існують дискусії з приводу розширення правосуб'єктності юридичної особи.

Література

1. Герваген Л. Розвиток вчення про юридичну особу/ Л. Герваген. – СПб., –2007. – С. 11-12.
2. Іоффе О.С. Розвиток цивілістичної думки в СРСР/ О.С.Іоффе. – Ч.1.Л., – 2002. – С. 33-35.
3. Толстой Ю.К. Зміст і цивільно-правовий захист права власності в СРСР/ Ю.К.Толстой. – Л . – 1955. – С. 88-89.

УДК 347(043.2)

Грабошук Я.Е.,
студентка,
Юридичний інститут,
Національний авіаційний університет, м. Київ
Науковий керівник: Білоусов В.М., старший викладач

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Спадкове право надає можливість кожному громадянину розпорядитись своїм майном на випадок смерті, визначивши в заповіті його долю. Отже, воно безпосередньо спрямоване на захист особистих інтересів громадян, адже багатьом не байдуже, до кого перейде належне їм майно після їх смерті. Водночас спадкове право всіяко захищає інтереси членів сім'ї померлого (особливо неповнолітніх та непрацездатних членів), сприяючи цим зміцненню сім'ї [3].

Смерть фізичної особи припиняє її правоздатність і відкриває спадщину. Людина перестає існувати фізично, але значна кількість цивільних відносин, в яких вона була носієм прав та обов'язків, переходить до інших осіб. Такий перехід прав (спадщини) від померлої особи (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців) називається спадкуванням [2, ст. 1216, ст.289].

Умови та порядок спадкування регламентуються низкою цивільно-правових норм, що у своїй сукупності складають окремий цивільно-правовий інститут – спадкове право. Таким чином, спадкове право – це сукупність цивільно-правових норм, які регулюють відносини, що виникають внаслідок переходу майна, а також майнових прав та обов'язків померлого до інших осіб.

Значення спадкування полягає у тому, що кожному члену суспільства повинна бути гарантована можливість жити та працювати із свідомістю того, що після його смерті все надбане ним за життя (втілене у матеріальних благах і обтяжене боргами) майно перейде згідно його волі, а якщо він її не виявить, то згідно волі закону, до близьких йому людей. І тільки у випадках, прямо передбачених у законі, те, що належало спадкодавцеві за життя, у певній частині перейде до осіб, до яких сам спадкодавець не виявляв прихильності (так звані необхідні спадкоємці).

Спадкування буває двох видів:

- спадкування за заповітом;
- спадкування за законом [1].

Щодо спадкування за законом, то воно може мати місце лише за умов:

- а) відсутності заповіту;
- б) визнання його недійсним;
- в) неприйняття спадщини або відмова від її прийняття;
- г) не охоплення заповітом усієї спадщини.

Суб'єктами спадкових правовідносин є спадкодавець та спадкоємець. Об'єктами спадкування є цивільні права та обов'язки спадкодавця, що можуть (мають здатність) переходити у спадщину [2, с. 135].

Крім переходу до спадкоємців прав, до них також переходять і обов'язки, наприклад, це може бути сплата боргів спадкодавця. Спадкоємці не можуть прийняти тільки права і відмовитися від прийняття обов'язків. Спадщина приймається не в частині, а в цілому.

Спадкодавцями є фізичні особи, незалежно від віку, статі тощо.

При спадкуванні за законом немає значення дієздатність спадкодав-

ця. Інша справа при спадкуванні за заповітом, оскільки останній є одностороннім правочином, що вчиняється особою, яка має бажання зробити розпорядження своїм майном на випадок смерті.

Відкриття спадщини як юридичний факт є наслідком виникнення у певних осіб права на спадкування. Коло спадкоємців за заповітом визначає заповіт, коло спадкоємців за законом – закон. Оскільки право на спадкування виникає у день відкриття спадщини, яким є день смерті спадкодавця, це означає, що лише спадкоємці є суб'єктами спадкового правовідношення.

Часом відкриття спадщини є день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою. Встановлення часу відкриття спадщини має важливе значення, так як на час відкриття спадщини визначається коло спадкоємців, склад спадкового майна.

Якщо протягом однієї доби померли особи, які могли б спадкувати одна після одної, спадщина відкривається одночасно і окремо щодо кожної з них. Відповідно, якщо кілька осіб, які могли б спадкувати одна після одної, померли під час спільної для них небезпеки (стихійного лиха, аварії, катастрофи тощо), припускається, що вони померли одночасно. У цьому випадку спадщина відкривається одночасно і окремо щодо кожної з цих осіб.

Місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. А якщо місце проживання спадкодавця невідоме, то місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна – місцезнаходження основної частини рухомого майна (ст.1221 ЦК України).

Місце відкриття спадщини може не співпадати з місцем смерті, якщо особа померла в санаторії, відрядженні, в дорозі тощо. Місцю смерті спадкове право ніякого значення не надає [4].

Отже, можна зробити висновок, що інститут спадкового права в системі цивільного права будь-якої правової системи, в тому числі правової системи України, тісно пов'язаний з усіма іншими видами майнових прав. З одного боку, після смерті певної особи найчастіше залишається майно, основу якого становлять право власності та інші речові права. Вони і є об'єктом переходу за спадщиною після смерті їх власника. З іншого боку, спадкування – це один зі способів набуття майнових прав, що зближує його із зобов'язальним правом. Питання про те, що залишається після смерті померлого власника, кому воно має перейти, в якому порядку й обсязі, з найдавніших часів (римського приватного права)

до наших днів залишаються в центрі уваги суспільства і держави, законодавців і дослідників, кожної людини, оскільки вони тією чи іншою мірою стосуються їхніх інтересів. І лише якщо між зацікавленими особами виникає спір внаслідок переходу майна померлого до його спадкоємців, відповідні питання розглядаються і вирішуються судом.

Питання спадкового права залишаються в центрі уваги суспільства та держави, законодавців та дослідників, кожного громадянина, оскільки питання спадщини тією чи іншою мірою торкаються інтересів кожного.

Література

1. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. Станом на 15 травня 2012р.: (ОФЦ,ТЕКСТ). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. – 380с.- (Кодекс України).
2. Заїка Ю.О. Українське цивільне право: навчальний посібник. – 2-е вид. мін. і доп. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців "Правова Єдність", 2008. – 368с.
3. Васильченко В.В. Визначення поняття спадкового права в об'єктивному значенні / Юридичний вісник. – 2003.- № 3.- С. 114-120.
4. Бірюков І.А., Заїка Ю.О., Підпригора О.О. Цивільне право. Частина перша: Курс лекцій. – К.: НАВСУ, 2001. – 196 с.

УДК 347.27.01

Грибчук Л.М.,
студентка,
Юридичний інститут,
Національний авіаційний університет, м. Київ
Науковий керівник: Білоусов В.М., старший викладач

ІНСТИТУТ ЗАСТАВИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Відповідно до статті 1 Закону України від 2 жовтня 1992 року "Про заставу" Застава – це посіб забезпечення зобов'язань. В силу застави кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставаодавцем) забезпеченого заставою зобов'язання одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами.

Термін "застава" використовується і у інших галузях права. Поряд з цивільно-правовою заставою існує "податкова", "кримінально-процесу-

альна", "митна", "виборча" застави. І у приватному, і у публічному праві цей інститут виконує одну й ту саму забезпечувальну функцію. Різниця полягає лише у тому, що в першому випадку забезпечуються інтереси приватної особи (нею може бути і суб'єкт публічного права, що вступає у приватно-правові відносини), а у другому – інтереси держави та суспільства в цілому.

Цивільно-правова застава може виникати на підставі закону, договору та судового рішення (ст. 574 ЦК). Стосовно "законної" застави слід зазначити, що закон як такий не може бути підставою для виникнення будь-якого зобов'язання. Правові норми самі по собі не породжують, не змінюють і не припиняють цивільних правовідносин. Для цього необхідне настання передбачених правовими нормами обставин, що називаються юридичними фактами. Згідно зі ст. 3 Закону "Про заставу" від 2 жовтня 1992 р. заставою може забезпечуватися будь-яке зобов'язання (договір позики, купівлі-продажу, оренди, перевезення вантажу тощо). Законодавець не надає виключного переліку вказаних зобов'язань, а лише підкреслює, що воно повинно бути дійсним, тобто таким, яке відповідає вимогам закону, не фіктивним і не погаше ним давністю. Зобов'язання, яке забезпечується заставою, називається основним зобов'язанням. Заставне зобов'язання є акцесорним (додатковим) до основного. Воно залежить від основного, обслуговує його, а тому завжди наслідують його долю. Заставою можуть забезпечуватися і вимоги, які виникнуть у майбутньому (ст. 573 ЦК). Коли мова йде про забезпечення майбутніх вимог, мається на увазі: 1) забезпечення умовних (з відкладальною умовою) правочинів, у яких права та обов'язки сторін виникають або припиняються залежно від настання певної обставини, стосовно котрої невідомо: настане вона чи ні; 2) забезпечення зобов'язань, які можуть виникнути між заставодержателем і заставаодавцем, за умови визначення їх суті, розміру і строку виконання.

Згідно з ч. 2 ст. 589 ЦК застава забезпечує вимогу кредитора-заставодержателя у повному обсязі, що визначається на момент фактичного задоволення, включаючи сплату процентів, неустойки, відшкодування збитків, завданих порушенням зобов'язання, необхідних витрат на утримання заставленого майна, а також витрат, понесених у зв'язку з пред'явленням вимоги, якщо інше не встановлено договором.

Предметом застави може бути будь-яке майно (речі, гроші, цінні папери, майнові права), за винятком тих обмежень, що встановлюються законом. Зокрема, не може бути заставлене: 1) майно, вилучене з цивільно-